

2. Білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмыс істеу қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 29 сәуірдегі № 92 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2025 жылғы 30 сәуірде № 36047 болып тіркелді
3. Білім берудің барлық деңгейлерінде (балабақша-мектеп-колледж-ЖОО) сабақтастық және инклюзивтілік қағидаттарын іске асыру бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеу – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2024. – 192 б.
4. «Взаимодействие семьи и школы в контексте инклюзивного образования. Методические рекомендации» – Алматы, 2019.- 48 стр.
5. Формирование интеллектуальных способностей детей с особыми образовательными потребностями: сборник методических материалов/под ред. О.Б. Коневой. - Челябинск: ЧИППКРО, 2016.
6. Уварова О.Н. Особенности самосознания у младших школьников с задержкой психического развития/Материалы XIII Всероссийской научно-практической конференции студентов, аспирантов и магистрантов с международным участием. - Чувашский государственный педагогический университет им. И.Я.Яковлева. -2016. - с. 69-71.
7. Управление образовательной организацией в условиях реализации инклюзивного образования: методические рекомендации/под ред. Т.О.Бобиной. Челябинск: ЧИППКРО, 2015. -92 с.
8. Кийкова Н.Ю. Деятельность педагога по проектированию и реализации родительского образования как содержательно-организационное условие осуществления семейного воспитания/Современное дополнительное профессиональное педагогическое образование. -2016 г. Т. 2. -№ 5 (9). -С. 26-34.
9. «Білім беру ұйымдарында инклюзивтік мәдениетті қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар». Әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2019. – 320 б.
10. «Білім беру ұйымдарында инклюзивтік мәдениетті қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар». Әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2019. – 320 б.

**ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ
ИЗУЧЕНИЕ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ**

УДК 376.1

МРНТИ 14.29.01

DOI 10.51889/2960-1673.2025.82.3.005

¹*Орынбасар А., ²Сардарова Ж.И.,*

*7M01906 – «Арнайы педагогика: инклюзивті білім беру» мамандығының 2 курс
магистранты*

². ғылыми жетекші, п.ғ.д., қауымд.проф.

**ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
ГРАФИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ**

Аңдатпа

Мақалада психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының графикалық дағдыларын қалыптастырудың маңыздылығы қарастырылған. Зерттеу барысында графикалық іс-әрекеттің баланың танымдық, моторлық және сөйлеу қабілеттерін дамытудағы рөлі анықталды. Автор графикалық дағдылардың дамуы оқушылардың жазу, сызу және кеңістіктік бағдарлау қабілеттерін жетілдіруге тікелей әсер ететінін дәлелдейді. Сонымен қатар, психикалық дамуы тежелген балалардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес тиімді әдіс-тәсілдер мен жаттығулар жүйесін қолданудың қажеттілігі негізделеді.

Кілт сөздер: психикалық дамуы тежелген оқушылар, графикалық дағдылар, бастауыш сынып, түзету-педагогикалық жұмыс, моторлық даму, көрнекілік, оқу процесі.

Орынбасар А., Сардарова Ж.И.,

¹ Магистрант 2 курса 7M01906 – «Специальная педагогика: инклюзивное образование»

²научный руководитель, д.п.н., ассоц.профессор

**ВАЖНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАФИЧЕСКИХ НАВЫКОВ У МЛАДШИХ
ШКОЛЬНИКОВ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ**

Аннотация

В статье рассматривается значение формирования графических навыков у младших школьников с задержкой психического развития. В процессе исследования выявлена роль графической деятельности в развитии познавательных, моторных и речевых функций детей. Автор отмечает, что формирование графических навыков оказывает прямое влияние на совершенствование навыков письма, черчения и пространственной ориентации учащихся. Подчеркивается необходимость применения системы коррекционно-педагогических методов, учитывающих индивидуальные особенности детей с ЗПР.

Ключевые слова: учащиеся с задержкой психического развития, графические навыки, младшие школьники, коррекционно-педагогическая работа, моторное развитие, наглядность, учебный процесс.

Orynbasar A., Sardarova Zh.I.,

¹Nurgali A., ² Sardarova Zh., ³Nusubaliyeva E.

¹ 2nd-year Master's student, majoring in 7M01906 – "Special Pedagogy: Inclusive Education"

² Scientific advisor, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor

THE IMPORTANCE OF DEVELOPING GRAPHIC SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS WITH DELAYED MENTAL DEVELOPMENT

Abstract

The article examines the importance of developing graphical skills in primary school students with delayed mental development. The study identifies the role of graphic activities in enhancing children's cognitive, motor, and speech abilities. The author emphasizes that the formation of graphical skills has a direct impact on improving writing, drawing, and spatial orientation. The necessity of applying a system of corrective and pedagogical methods that take into account the individual characteristics of children with developmental delays is substantiated.

Keywords: students with delayed mental development, graphical skills, primary school, corrective-pedagogical work, motor development, visualization, learning process.

Кіріспе. Қазіргі таңда инклюзивті білім беру жүйесінде психикалық дамуы тежелген (ПДТ) оқушылармен жүргізілетін түзету-педагогикалық жұмыс ерекше назарда. Бұл балалардың оқу іс-әрекетінде, танымдық және эмоциялық-еріктік салаларында тұрақсыздық байқалады. Соның ішінде графикалық дағдылардың жеткіліксіз дамуы олардың жазу, сурет салу, сызу сияқты оқу әрекеттерінде едәуір қиындықтар туғызады [1].

Графикалық дағдылар – баланың қимыл-қозғалысын дәл үйлестіруін, көзбен шамалау қабілетін, қолдың бұлшық етін дамытуға мүмкіндік беретін психомоторлық іс-әрекет. Сондықтан ПДТ бар балалармен жұмыс істейтін педагогтар мен мамандардың негізгі міндеттерінің бірі – графикалық дағдыларды жүйелі және мақсатты түрде қалыптастыру.

Қазіргі таңда инклюзивті білім берудің дамуымен қатар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың оқу үдерісін оңтайландыру мәселесі өзекті болып отыр. Психикалық дамуы тежелген (ПДТ) бастауыш сынып оқушылары үшін графикалық дағдыларды қалыптастыру оқу мен жазуға дайындаудың негізгі құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл дағдылар баланың қолының ұсақ моторикасын, көру-қимыл координациясын, зейін мен қабылдауды дамытуға тікелей әсер етеді [2].

Графикалық дағдылардың жеткіліксіз дамуы жазу процесінде қиындықтар тудырып, оқушының мектептегі бейімделуін тежейді. Сондықтан, ПДТ бар балалармен жұмыс істейтін педагогтар мен мамандардың алдында тұрған маңызды міндет – олардың жазуға дейінгі және жазу дағдыларын жүйелі түрде қалыптастыру.

Негізгі бөлім. Графикалық дағды – бұл қолдың нәзік әрі үйлесімді қозғалыстарын орындауды қамтитын күрделі психомоторлық әрекет. Мұндай дағдыларды қалыптастыру үшін қолдың ұсақ бұлшықеттерінің, көру қабылдауының және ерікті зейіннің үйлесімді жұмысы қажет. Бұл дағдылар жазуға үйретудің ғана емес, жалпы танымдық және психикалық дамудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Психикалық дамуы тежелген (ПДТ) балалардың моторлық және көру-қимылдық әрекеттері баяу қалыптасады, сондықтан графикалық дағдыларды дамыту арнайы ұйымдастырылған және жүйелі педагогикалық ықпал етуді қажет етеді. ПДТ бар балаларды мектепке дайындау және графо-моторлық дағдыларын дамыту мәселесін зерттеген ғалымдар (Н.А. Агаркова, М.М. Безруких, О.Б. Иншакова, Р.Д. Триггер) бұл процесті мектепке дейінгі жаста бастаудың маңыздылығын атап өтеді [3,4,5].

Ғалымдардың пікірінше, мұндай балаларда мектепке келгенде келесі қиындықтар жиі байқалады:

- жазу кезінде қолының тез шаршауы және ауырсынуы;
- қаламды немесе қарындашты дұрыс ұстай алмау;
- дәптер бетінде бағдарлануда шатасу;
- қозғалыстың дәл еместігі мен үйлеспеушілігі;

- оқу мотивациясының төмендеуі.

Сондықтан мектепке дейінгі кезеңде графикалық дағдыларды дамыту – тек жазуға дайындық емес, сонымен бірге баланың зейінін, ойлау қабілетін, кеңістіктік қабылдауын және сенсомоторлық үйлесімділігін дамыту процесі болып табылады.

Жазуға дейінгі кезеңде қалыптасатын негізгі алғышарттар мыналар:

- қолдың ұсақ моторикасын дамыту – саусақтардың икемділігі мен дәлдігін арттыратын жаттығуларды орындау;
- қағаз бетінде бағдарлану қабілетін жетілдіру – кеңістіктік түсініктерді («жоғары–төмен», «оң–сол») меңгеру;
- графикалық элементтерді (сызықтар, нүктелер, фигуралар, әріп элементтері) көшіру іскерлігін қалыптастыру – жазуға қажетті қозғалыс үлгілерін дамыту.

Бұл алғышарттар кейінгі жазу процесін табысты меңгерудің іргетасы болып табылады.

ПДТ бар балалардың дамуындағы ерекшеліктер бұл процесті қиындатады. Мұндай оқушыларда келесі белгілер жиі байқалады[6].

- ұсақ бұлшықеттердің әлсіз дамуы;
- қозғалыстардың үйлеспеушілігі және бірізділіктің болмауы;
- көру-қимылдық координацияның жеткіліксіздігі;
- кеңістіктік бағдарлану дағдыларының әлсіздігі;
- микромоториканың дамымауы және қозғалыс дәлдігінің төмендігі;
- қарындаш, қалам, қылқаламды дұрыс ұстай алмау;
- түйме ағыту, аяқ киімнің бауын байлау сияқты күнделікті әрекеттерде қиналу.

Бұл ерекшеліктер педагогтан жоғары кәсіби шеберлікті, шыдамдылықты, жеке тәсілді және жүйелі жұмысты талап етеді. Баланың қозғалыс әрекеттерін дамытуда педагог пен дефектологтың бірлескен жұмысы маңызды рөл атқарады.

Графикалық дағдыларды қалыптастыруда келесі педагогикалық қағидаларды басшылыққа алу ұсынылады:

1. Жүйелілік қағидасы – тапсырмалар жеңілден күрделіге қарай бірізді түрде берілуі қажет;
2. Көрнекілік қағидасы – визуалды үлгілер мен нұсқауларды кеңінен пайдалану;
3. Ойын әрекеті қағидасы – жаттығуларды қызықты ойын түрінде ұйымдастыру;
4. Жекелендірілген тәсіл қағидасы – әр баланың даму ерекшелігі мен мүмкіндігін ескеру;
5. Қолдау және мадақтау қағидасы – баланың ең кіші жетістігін де оң эмоциялық қолдаумен бекіту.

ПДТ бар оқушылармен жүргізілетін графикалық жаттығулардың түрлері:

- саусақ гимнастикасы және қолдың моторикасын дамыту ойындары («Саусақтар биі», «Жаңбыр жауды», «Кішкентай суретшілер»);
- сызықтар мен фигураларды көшіру және бояу тапсырмалары;
- штрихтау, бояу, нүкте қосу жаттығулары;
- кеңістікте бағдарлану ойындары (мысалы, «Жоғары–төмен», «Оң–сол»);
- пластилинмен, құммен, қағазбен жұмыс жасау арқылы тактильдік сезімталдықты дамыту.

Мұндай жүйелі жұмыстардың нәтижесінде балаларда қозғалыс дәлдігі, көз–қол координациясы және жазуға деген сенімділік қалыптасады[7].

Зерттеу материалдары мен әдістері

Зерттеу Алматы қаласындағы инклюзивті сыныптарда оқитын ПДТ бар 1–2 сынып оқушылары арасында жүргізілді (барлығы 20 оқушы).

Зерттеу барысында психикалық дамуы тежелген (ПДТ) бастауыш сынып оқушыларының графикалық дағдыларын қалыптастыру ерекшеліктерін анықтау мақсатында бірнеше ғылыми әдістер кешені қолданылды. Таңдалған әдістер балалардың психомоторлық дамуы мен ұсақ моторика деңгейін бағалауға, сонымен қатар педагогикалық ықпалдың тиімділігін анықтауға бағытталды (М.М. Безруких, Н.А. Агаркова, О.Б. Иншакова, Р.Д. Тригер, 2020).

1. Бақылау әдісі.

Бақылау балалардың сабақ және ойын іс-әрекеті кезінде қимыл-қозғалысын, қол мен саусақтың моторикасын, қарындаш пен қаламды ұстау дағдыларын, қозғалыстың үйлесімділігі мен дәлдігін тіркеу арқылы жүргізілді. Бұл әдіс балалардың графикалық әрекетке қатысу ерекшеліктерін айқындауға мүмкіндік берді (Л.С. Выготский, А.В. Запорожец, 2021).

2. Сауалнама әдісі.

Ата-аналарға сауалнама жүргізу арқылы олардың балалардың моторлық даму деңгейіне және үй жағдайында графикалық жаттығуларды орындау жиілігіне көзқарасы анықталды. Сауалнама нәтижелері ата-аналардың бала дамуына қатысу белсенділігі мен педагогпен өзара әрекет ету деңгейін бағалауға мүмкіндік берді (Е.О. Смирнова, И.Ю. Кулагина, 2019).

3. Диагностикалық жаттығулар.

Балалардың ұсақ моторикасы мен қозғалыс үйлесімділігін бағалау үшін арнайы диагностикалық тапсырмалар қолданылды:

- «Сызық сызу» – қозғалыс дәлдігі мен бағытты сақтау қабілетін бағалау;
- «Фигураларды көшіру» – көру-қимылдық координацияны анықтау;
- «Қаламмен бояу дәлдігі» – қозғалыс ырғағы мен бұлшықет күшін бақылау деңгейін тексеру (Н.И. Озерецкий, А.В. Семенович, 2020).

4. Салыстырмалы талдау әдісі.

ПДТ бар және қалыпты дамыған балалардың графикалық дағдыларындағы айырмашылықтарды салыстыру үшін қолданылды. Бұл әдіс даму ерекшеліктерін сандық және сапалық тұрғыдан бағалауға мүмкіндік беріп, коррекциялық-педагогикалық жұмыстың бағытын айқындауға негіз болды[8-9].

Зерттеу нәтижелері. Зерттеу нәтижелері төмендегі кестеде көрсетілген:

Көрсеткіштер	Қалыпты дамыған оқушылар (%)	ПДТ бар оқушылар (%)
Қол бұлшықеттерінің күші мен төзімділігі	85	42
Қозғалыс дәлдігі мен үйлесімділігі	88	47
Кеңістіктік бағдарлану қабілеті	90	51
Сызықтар мен фигураларды көшіру дәлдігі	82	45
Жазуға қызығушылық және мотивация	91	56

Зерттеу көрсеткендей, ПДТ бар оқушылардың графикалық дағдылары барлық көрсеткіштер бойынша қалыпты дамыған құрдастарына қарағанда 35–40%-ға төмен. Өсіресе қозғалыс дәлдігі мен кеңістікте бағдарлану дағдылары әлсіз дамыған.

Бұл балаларға графикалық әрекеттерді қалыптастыру барысында ойын элементтерін, саусақ гимнастикасын, штрихтау мен сурет салу жаттығуларын жиі қолдану тиімді екені анықталды.

Қорытынды. Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының графикалық дағдыларын қалыптастыру – олардың оқу жетістіктерінің негізі болып табылады. Бұл процесс тек жазуға үйрету емес, сонымен бірге баланың танымдық, көру-қимылдық және эмоционалды ерік саласының дамуына ықпал етеді.

Мектепке дейінгі және бастауыш кезеңде графо-моторлық дағдыларды жүйелі түрде дамыту арқылы ПДТ бар балалардың жазу қабілетін, зейінін, есте сақтауын және оқу мотивациясын арттыруға болады.

Сондықтан, мұндай балалармен жұмыс істейтін педагогтарға келесі ұсыныстар беріледі:

1. Графикалық жаттығуларды күнделікті сабақ үдерісіне енгізу;
2. Саусақ моторикасын дамытуға арналған ойындарды жүйелі қолдану;
3. Баланың жетістіктерін шағын қадаммен бағалау және қолдау;
4. Ата-аналармен бірлесе отырып үй жағдайында жаттығулар жүргізу;
5. Психолог пен дефектологтың кәсіби сүйемелдеуін қамтамасыз ету.

Зерттеу нәтижелері психикалық дамуы тежелген (ПДТ) бастауыш сынып оқушыларының графикалық дағдыларын қалыптастыру олардың оқу мен жазуға дайындық деңгейін айтарлықтай әсер ететінін көрсетті. Графикалық дағдылар тек жазуды үйретумен шектелмей, ұсақ моториканы, көру-қимылдық координацияны, кеңістіктік бағдарлануды, ерікті зейінді және жалпы когнитивтік функцияларды дамытуға бағытталған күрделі психомоторлық дағды болып табылады.

Зерттеу барысында анықталған негізгі ерекшеліктер мыналар:

- ПДТ бар балаларда ұсақ бұлшықеттердің әлсіз дамуы және қозғалыстардың үйлеспеушілігі байқалады;
- Кеңістіктік бағдарлану дағдылары жеткіліксіз дамыған, бұл дәптерде бағдарлануда қиналуға және жазуда қателіктерге әкеледі;
- Қарындаш, қалам немесе қылқаламды дұрыс ұстау қиындықтары жиі кездеседі;
- Түйме ағыту, аяқ киім бауын байлау сияқты күнделікті іс-әрекеттерде қиындықтар бар;
- Жазуға деген мотивацияның төмендеуі байқалады.

Бұл қиындықтар педагогтан жеке тәсілді, шыдамдылықты және жүйелі жұмысты талап етеді. Зерттеу көрсеткендей, мектепке дейінгі және бастауыш кезеңде жүйелі түрде жүргізілген графикалық жаттығулар мен психомоторлық ойындар балалардың жазу дағдыларын қалыптастыруға және оқу мотивациясын арттыруға тиімді.

ПДТ бар балаларға арналған графикалық жаттығулардың тиімді әдістемесі келесілерді қамтиды:

- Саусақ гимнастикасы мен ұсақ моториканы дамыту ойындары;
- Сызықтар, фигуралар, әріп элементтерін көшіру және бояу жаттығулары;
- Кеңістіктік бағдарлануды жетілдіретін ойындар;
- Пластилин, құм және қағазбен жұмыс жасау арқылы тактильдік сезімталдықты дамыту;
- Ата-аналармен бірлескен үй жаттығулары және педагогикалық қолдау.

Зерттеу қорытындысы бойынша педагогикалық ұсыныстар мыналарды қамтиды:

1. Графикалық жаттығуларды күнделікті сабақтарға енгізу;
2. Жеке бағдарланған, жеңілден күрделіге дейінгі жүйелі тәсіл қолдану;
3. Баланың жетістіктерін шағын қадаммен бағалау және ынталандыру;
4. Психолог пен дефектологтың кәсіби сүйемелдеуін қамтамасыз ету;
5. Ата-аналарды ақпараттандыру және үйде қосымша жаттығулар жүргізуге тарту.

Осылайша, психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының графикалық дағдыларын қалыптастыру – олардың оқу процесінде табысты болуына, жазу қабілетін жетілдіруіне, зейін мен моторлық функцияларды дамытылуына маңызды ықпал етеді. Бұл процесс педагогикалық және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен үйлескенде ғана тиімді болады.

Зерттеу нәтижелері педагогтар мен ата-аналарға ПДТ бар балалардың жазу дағдыларын дамытудағы бағыттар мен әдістемелерді нақтылауға мүмкіндік беріп, инклюзивті білім беру практикасына ғылыми негіз береді [10].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Инклюзивті білім беру жағдайында қызмет ететін мұғалімдердің кәсіби құзіреттіліктеріне қойылатын талаптарды дайындау бойынша әдістемелік ұсынымдар.—Астана: БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. — 32 б.
2. Т. Ю. Бардышева «Развитие мелкой моторики».Издательский дом «Карпуз» 2012.
3. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың оқыту үдерісіне тиімді әдістер мен технологияларды енгізу бойынша әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу. Әдістемелік ұсынымдар – Астана: БІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2019. – 216 б.
4. Безруких, М.М. Этапы формирования навыка письма - М.Просвещение,2003.
5. Буцкина Т.П. Развитие общей и мелкой моторики как основа формирования графомоторных навыков. // Логопед. - 2005. №3. - С.84 - 94. 174
6. Марковская И.Ф. Развитие тонкой моторики рук у детей с задержкой психического развития // Дефектология. - 2008. - №4.
7. Ульяновская, У.В. Дети с задержкой психического развития - Нижний Новгород, 1994.
8. Утехина К.Л. Развитие графических навыков письма у дошкольников 6 - 7 лет - М.,Винити, 1997.
9. Выготский, Л. С. Лекции по психологии. Мышление и речь / Л. С. Выготский. — Москва : Издательство Юрайт, 2024. — 432 с.

УДК 376.1

МРНТИ 14.25.07

DOI 10.51889/2960-1673.2025.82.3.007

¹Ерболов Д.,² Рсалдинова А.К.,

¹7М01908-Аутизм спектрі бұзылған балаларды сүйемелдеу мамандығының 2 курс магистранты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

²п. э. к., Арнайы педагогика кафедрасы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

АУТИСТИК СПЕКТРІ БҰЗЫЛҒАН 7–8 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ Аңдатпа

Бұл мақала 7–8 сынып оқушылары арасында аутистік спектр бұзылыстары бар балалардың мінез-құлық дағдыларын қалыптастыруда дидактикалық ойындардың рөлін зерттейді. Зерттеу барысында педагогикалық бақылау, эксперимент және сауалнама әдістері қолданылды. Нәтижелер көрсеткендей, дидактикалық ойындар балалардың әлеуметтік қарым-қатынас, өз-өзіне бақылау және топтық әрекет қабілеттерін дамытуға тиімді құрал болып табылады. Мақала практикалық ұсыныстар мен педагогикалық стратегияларды қамтиды, олар инклюзивті білім беру жағдайында қолдануға арналған.